

О митотворству и митобранитељству или Колико има Србија, а колико их је било. Поводом књига *Карађорђе и Милош. Између историје и предања* и *Карађорђе и Милош. Мит и политика* (Српски генеалошки центар и Одељење за етнологију и антропологију Филозофског факултета у Београду, Етнолошка библиотека, књ. 32 и 33, 2007), ауторке Драгана Антонијевић

Деведесете године прошлог века изнедриле су тезу о постојању две Србије, које егзистирају паралелно, најчешће, али се и сукобљавају, у политичком смислу, углавном, као и онда када су у питању културне преференције, начин живота, поглед на свет и размишљање о будућности земље, схваћене као политичка и културна заједница. Та теза изузетно је присутна не само у јавном говору, већ се узима прилично озбиљно и у литератури оних академских дисциплина које претендују на објашњавање друштвено-политичке, економске, културне стварности. Њена јавна видљивост дугује више савременим облицима комуникација, међутим, неголи конотативној оригиналности.

Јавном говору Србије, а богме и "јавном понашању", дихотомије сопственог друштва и културе биле су својствене током целог двадесетог века, али и у оном веку који му је претходио, а ко зна, можда сежу дубље од тога, али за то не постоје подаци неопходни за верификацију такве тврдње. Делили их на четнике и партизане, или присталице Информбироа и титоисте, звездаше и партизановце, или народњаке и европејце, ниједна од тих подела неће бити свеобухватна и делотворна у стварности, макар због тога што их је већина била неравноправна, у смислу реалне политичке и економске моћи у датом тренутку.

Једина подела за коју се може рећи да је збиља обликовала друштвене, политичке, културне, па и економске токове у Србији у дужем временском раздобљу, јесте она коју можемо назвати "мајком свих подела у савременој историји Србије", зачета секиром у Радовањском лугу, пре скоро две стотине година. Династичке борбе, које су јој уследиле и обележиле скоро читав век историје Србије, окончане су на сличан, бруталан начин Мајским превратом, али извесна дихотомизација личности учесника првобитне поделе и свега онога што оне конотирају, или што им је приписано, опстала је до данас, на овај или онај начин, можда најмање видљиво у сфери политике, али с доста утицаја на друштвени и културни живот Србије, барем двадесетог века.

Не може се рећи то, наравно, да обреновићевско-карађорђевићевски сукоб није обрађен у српској науци на такав начин, који би осветлио већину аспеката тога шта је "мајка свих подела у савременој историји Србије" имплицирала, у политичком смислу и јавном животу, пре свега, али то се односи, углавном, на ону димензију проблематике која долази

"одозго", како се то формулише у етнолошкој и антрополошкој фолклористици, односно на друштвену и културну сферу политичког, културног, економског естаблишмента земље – у различитим историјским раздобљима, разуме се.

Књиге Драгане Антонијевић, које узимају у обзир завидан корпус представљања резултата истраживања дате проблематике, пре свега историјског, посвећене су етнолошкој и антрополошкој димензији феномена, о којем је реч овде. Бављење том димензијом полази, наравно, од тумачења догађаја и процеса који имају корен у обреновићевско-карађорђевићевској завади са становишта тога, како су обликовали политичка и јавна дешавања у Србији у историјском смислу, али је окренуто ономе, како је све то схватано и схваћено у оним друштвеним и културним сегментима који нису имали одлучујући утицај на вођење политике само по себи. У питању су културне слике, тј. културне представе ликова родоначелника помињаних династија у тзв. мање јавној страни јавног говора, односно у поступцима и процесима креирања културе "одоздо", те у формама које посредују између фолклористичких категорија "одозго" и "одоздо".

Како то сугеришу сами наслови књига, ауторка се не бави утврђивањем и разматрањем чињеничног стања везаног за стварне Милоша Обреновића и (Кара)Ђорђа Петровића, иако грађа коју представља обилује и тиме, већ оним, како њихови ликови изгледају у усменој историји и различитим фолклорним формама, на који начин су драматизовани у одговарајућим уметничким видовима родољубивог изражавања, где су корени њихове митополитизације, а који су им домети, те како и због чега то јесте тако.

Да би учинила то на најбољи могући начин, као што и јесте, ауторка је предузела право мало путовање кроз друштвено и културно време – тачније, кроз друштвено и културно поимање истог – показавши завидан ниво, како ерудиције, тако и дисциплинарно произведеног знања, али и упућености у стање истраживаности дате проблематике у релевантној области историјске науке. Увид у садржину проблема јесте јој дубок, уочавање значењских релација које га структурирају јесте оштро, а представљање свега тога у академском смислу прецизно, док је изражавање толико стилски обликовано, да бива лако сметнути с ума да је у питању изузетно строга форма текста.

Ауторка је пошла од тога, да је за што боље разумевање дате проблематике, потребно уочити и осветлити са етнолошке и антрополошке стране сам исходишни догађај оним догађајима који представљају структурну основу онога чиме се бави, а то је Српска револуција. У том смислу, осим самог одређења тог појма, представила је његове основне карактеристике, те друштвени, историјски и културни значај уопште. Дала је неопходне податке о слици српског друштва у првој половини деветнаестог века, апострофирајући демографске промене, које су се догодиле у

тзв. централној Србији у том периоду, као и друштвени карактер и менталитет становништва.

Ауторка је дала исцрпне коментаре историографских, фолклорних и драмских извора, који се односе на период о којем је реч, поделивши их на историографску грађу и литературу, историографско-наративне изворе, фолклорне изворе, те литерарне и драмске изворе. Посебну пажњу посветила је тзв. епско-митској биографији Милоша и Карађорђа, односно фолклорном и накнадном савременичком тумачењу неких од најбитнијих момената из историје Србије прве половине деветнаестог века и њиховом обликовању у смислу мито-логичког саображавања таквим друштвеним и културним цртама "личности" двојице владара, које су коришћене као базични експланаторни материјал за народна "објашњења" самих историјских догађаја.

Да таква "објашњења" тока историје нису својствена само Србима из претпрошлог века, а поготово онда када су обликована тако да буду оруђе за "разумевање" и онога што ће се тек десити, а не само тога што се већ десило, ауторка је показала анализирајући митополитичке обрасце о Милошу, Карађорђу и Српској револуцији. Утврдила је и обрадила постојање двоструких контекста националних јунака – у историји и кроз митизацију, на примерима мита о хероју, типова јунака и својстава националних хероја, те дала исцрпну анализу митополитичких парадигми о двојици првих владара савремене Србије, а показала је и основне елементе структуре политичког мита о Српској револуцији.

Ауторка се позабавила оживљавањем и употребом наречених митополитичких образаца у времену које није толико далеко из нас, као што је то случај са Српском револуцијом. Од превирања у СФРЈ током осамдесетих година прошлог века, до наводне дилеме о будућој спољнополитичкој оријентацији Србије у данашњици, те њеног друштвеног и културног устројства с тим у вези, ликови Милоша и Карађорђа појављивали су се као актери безброј политикантских драматизација, носећи онакву поруку, каквом су је с њиховом културно-историјском представом повезивали аутори таквих творевина.

Милош и Карађорђе функционисали су, тако, као окоснице изградње слика Србије, у којима је до изражаја долазио изванредан фолклористичко-бриколерски поступак усредсређивања на одређене и само неке елементе њихових епско-митских биографија, употреба истих у митополитичком кључу и представљање датог модела као оперативног у историјским смислу, у оба аспекта временског тока – "тако је било некад", односно у прошлости и "требало би тако да буде увек", односно у будућности, с тенденцијом потирања разлике између њих, наравно. На тај начин је и успостављана митолошка разлика између ликова Милоша и Карађорђа, која је усвајана и представљана као да је политичка, културолошка и већ

било каква од историјског значаја. Парадокс јесте у томе, што је митополитичко разликовање њих двојице грађено на мање-више истим постулатима националне, државне, грађанске итд. добробити, баш као што је то случај, углавном, и са осталим српским поделама.

Драгана Антонијевић дала је непроцењив допринос ономе што често пренебрегавају сви који захтевају искључиво апликабилност од научног знања, а то је разумевање друштва и културе у којој живимо, тачније оних догађаја, односа и процеса који устројавају социокултурни поредак. Импликације њених књига о ликовима Милоша и Карађорђа далекосежније су од пуког академског контекста, но у поменуто разумевање спада и то, да они који изискују применљивост научног знања, не посежу за њим у том смислу никада.

Бојан Жикић

Antropologijom protiv etnokratije: Čolovićev postkulturni zaokret*

Dr Ivan Čolović, naučni savetnik u penziji, jedan od doajena srpske etnologije i političke antropologije, objavio je zbirku članaka, eseja, referata i intervju pod naslovom "Balkan – teror kulture"¹, podsetivši na moć antropologije da obavlja društvenu funkciju kulturne kritike upravo problematizacijom svog nosećeg pojma. Knjiga predstavlja srpsko izdanje dela koje je već objavljeno na poljskom (Balkany - terror kultury. Wołowiec : Czarne, 2007. ISBN 978-83-89755-71-1). Pretpostavljajući da će čitaoci moći da saznaju više pogodnih informacija o sadržaju dela iz prikaza koji će nesumnjivo biti objavljeni u naučnoj periodici i masovnim medijima, prevashodni cilj mi je da u ovoj afirmativnoj kritici kontekstualizujem Čolovićevu zbirku eseja u sada već višedecenijsko antropološko i srodno nastojanje na tome da se multikulturne politike prouče i razobliče kao kontraindikovane. Da se dekontaminiraju od pozitivnih konotacija koje predstavljaju ništa do masku činjenice da multikulturalizam, jednom kada je od moćnog sredstva podučavanja kulturnoj raznolikosti redukovao na politiku identiteta, po pravilu predstavlja sredstvo opstanka, pa i bujanja nacionalizma i drugih oblika rasizma. Kada i Čolovićev višedecenijski anti-nacionalizam kontekstualizujemo u postkulturnu antropologiju, ispostavlja se da ovo delo ispunjava osnovni cilj discipline, a da njeno objavljivanje predstavlja razlog njenog postojanja.

Deluje da bi antropolozi, nekako "prirodno" trebalo da podržavaju multikulturne politike, posebno javne politike koje imaju za cilj da prepoznaju, pri-

* Kritika je prilog sa projekta Ministarstva nauke Republike Srbije "Antropologija u 20. veku: teorijski i metodološki dometi" (ev. br. 147037).

¹ "Balkan – teror kulture" (Beograd: XX vek, 2008. ISBN 978-86-7562-072-3)